

CSONTOS NÓRA

Károli Gáspár Református Egyetem  
csontos.nora@kre.hu  
<https://orcid.org/0000-0002-4067-331X>

Csontos Nóra: Idéző igék – idéző konstrukciók. Az igével alkotott idézések elemző vizsgálata  
Alkalmazott Nyelvtudomány, XXIV. évfolyam, 2024/2. szám, 84–100.  
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.005>

## Idéző igék – idéző konstrukciók Az igével alkotott idézések elemző vizsgálata<sup>1</sup>

The paper reports on a corpus-driven study (cf. Bieber, 2010; Brunner–Steyer, 2009; Simon, 2018) of Hungarian quotations construed with verbs. The theoretical basis of the investigation is the interpretation of quoting as reconstrual (Csontos, 2012, 2016, 2023). Accordingly, the study explores all utterance types in which a prior, linguistically construed discourse is made accessible through some overt marking of perspectivization (Sanders–Spooren, 1997: 86–89), i.e., an indication of the fact that a given part of the discourse comes from a person other than the actual speaker. The study uses data retrieved from the Hungarian National Corpus (HNC2, v2.0.5) and focuses on quotations involving seven verbs (*mond* 'say', *ír* 'write', *idéz* 'cite, quote', *említ* 'mention', *hangsúlyoz* 'stress', *bizonygat* 'insist', *firtat* 'pry'). It presents a quantitative analysis of a mixed-genre random sample featuring these verbs in third person singular, present or past tense, indefinite or definite conjugation. Two hundred fifty tokens were retrieved for each of the relevant verb forms. One aim of the study is to survey the variability of Hungarian construction types for quoting. Additionally, it seeks to find out about the existence of verb-specific quoting constructions.

The paper first gives an overview of the process of reconstrual, foregrounding the adaptive activity of the quoting person. This approach allows for a broader perspective for the analysis of quoting constructions that are not limited to the quoted passages themselves. Moreover, by interpreting quoting as an open category, the approach also helps transcend oppositions between quoting, recalling, evocation, and so on. Since the present paper explores quotations construed with verbs, it zooms in on the role of verbs in quoting. It is proposed that quoting verbs form categories on the basis of how the act of saying is elaborated, with the neutral verb *mond* 'say' standing in contrast with less neutral (*ír* 'write', *idéz* 'cite, quote'), somewhat more specific (*említ* 'mention', *hangsúlyoz* 'stress') and highly specific ones (*bizonygat* 'insist', *firtat* 'pry'). This is followed by an analysis that uses HNC2 for the study of quotations involving verbs. It is demonstrated that in the construal of quoting, a key factor is whether the quoting frame and the quoted passage are elaborated as separate scenes (windows of attention) or as a single one. Thereafter, within these categories motivated by the data sample, quotations are analysed in terms of how the referential centre functions in them. These two analytic criteria are, in turn, used to establish Hungarian quoting constructions. The findings suggest that the category of narrative quotation is also present in Hungarian. More specifically, based on the premise that quoting can be interpreted as an open category (which also holds true for the type of quoting construal that is becoming increasingly characteristic of Hungarian), the paper argues that narrative quotation in Hungarian is best seen as a special case of indirect speech.

**Keywords:** quoting, reconstrual, quoting verb, quoting constructions, corpus-driven study

---

<sup>1</sup> A tanulmány a KRE BTK *Az idézés szemantikai és pragmatikai vizsgálata* című kutatási projekt (témaszám: 20709B800) és a NKFIH K 129040 számú pályázat támogatásával készült.

## 1. Bevezetés

A tanulmányban a funkcionális kognitív nyelvészet eredményeit (Langacker, 1987, 1991, 2008) felhasználva egy korpuszvezérelt (l. Bieber, 2010; Brunner–Steyer, 2009; Simon, 2018) vizsgálattal az igékkel konstruált idézéseket vizsgálom. A korpuszvezérelt vizsgálat teoretikus alapját az idézés újrakonstruálásként történő értelmezése adja (l. Csontos, 2012, 2016, 2023). Ekképp minden olyan megnyilatkozást vizsgálok, amelyben egy már nyelviileg megkonstruált diskurzus hozzáférhetővé tétele zajlik úgy, hogy a perspektivizáció (Sanders–Spooren, 1997: 86–89) jelöltté válik. E teoretikus alapról kiindulva az MNSZ2 (v2.0.5.) korpuszában hét ige részvétellel (*mond, ír, idéz, említ, hangsúlyoz, bizonygat, firtat*) alkotott idézéseket vizsgálom. A vizsgálattal egyfelől a magyar nyelvben felvehető idéző konstrukciókat mutatom be, másfelől arra kérdezek rá, hogy idéző konstrukciók igékre jellemzővé válnak-e.

A tanulmányban először az újrakonstruálás folyamatát összegzem (2.), előtérbe helyezve az idéző adaptív tevékenységének bemutatását. Majd az igének az idézésben betöltött szerepét ismertetem (3.), felvetve azt, hogy az idéző igék a MONDÁS kidolgozásának szempontjából kategóriákba rendeződnek: a neutrális *mond*-hoz képest a MONDÁS-t elérhetővé tevő igék az idézés során kevésbé neutrálisnak (*ír, idéz*), specifikusabbnak (*említ* és *hangsúlyoz*), illetve erősen specifikusnak tekinthetők (*bizonygat* és *firtat*). A kutatás leírása után (4.) az igékkel alkotott idézéseket elemzem (5.). Ebben először bemutatom, hogy az igékkel konstruált idézések az MNSZ2 mely alkorpuszára váltak jellemzővé (5.1.). Ezek után az idéző konstrukciókat a kifejtettségük (5.2.), illetve a bennük érvényre jutó referenciális központ alapján (5.3.) elemzem. Végezetül a vizsgálat eredményeképpen felvehető idéző konstrukciók százalékos megoszlását szemléltetem a nyelvi mintában (5.4.), ezzel bemutatva, hogy az idéző konstrukciók igére jellemzővé válnak-e. A tanulmányt a konklúziók megtételével zárom (6.).

## 2. Az idézés mint újrakonstruálás

Az idézés során egy nyelviileg megkonstruált (vö. Langacker, 2008: 55; Tolcsvai Nagy, 2010: 30–31, 2017b: 224) megnyilatkozás feldolgozása, idézetként történő megalkotása, valamint hozzáférhetővé tétele zajlik. Ezek alapján az idézés újrakonstruálásnak tekinthető (Csontos, 2012: 196–197, 2016, 2023: 33–36), amelyben egy már nyelviileg megkonstruált diskurzus hozzáférhetővé tétele zajlik úgy, hogy a perspektivizáció (Sanders–Spooren, 1997: 86–89) – tehát az, hogy az adott diskurzus egy része nem az aktuális megnyilatkozóhoz köthető, hanem mástól származik – jelöltté válik.

Az újrakonstruálás az idéző tevékenység során megy végbe (Csontos, 2012: 197–209, 2016, 2023: 36–62). Az idézet idézetként csak akkor funkcionál, ha az idéző tevékenység által része lesz egy diskurzusnak. Ugyanakkor az idéző tevékenység csak akkor lép működésbe, ha egy megnyilatkozást idézetként

kívánunk a saját diskurzusunkba ágyazni. Az idéző tevékenység és az idézet tehát úgy tekinthető külön-külön egy-egy eseménynek, hogy – az idézés létrehozatalának folyamatában – egymás kölcsönös létét teremtik meg. Az ebben szerepet vállaló részek: az eredeti diskurzust vagy annak egy részletét elérhetővé tevő és kontextualizáló idéző rész, illetve az eredeti diskurzust vagy annak egy részletét megjelenítő idézet. Mind a kettő önálló jelentésszerkezet révén dolgozódhat ki, de úgy, hogy – a kölcsönös kidolgozottság és megfelelések által – e jelentésszerkezetek az alkotás, illetve a megértés és értelmezés folyamatában össze is kapcsolódnak.

E két rész az idézés során eltérő módon és mértékben válhat kidolgozottá.

(1a) „Eddig ez a legkisebb tömegű csillag, amely körül bolygót találtunk” – hangsúlyozza Geoffrey Marcy csillagászprofesszor, aki az eddig talált tucatnyi Naprendszeren túli bolygórendszer legtöbbjének a felfedezésében közreműködött. (#238669381)<sup>2</sup>

(1b) Ennek során azokhoz az értelmezésekhez csatlakozom, amelyek szerint a szövegfajta létét „bizonyos kognitív, illetve konceptuális tényezők relevanciája támasztja alá és magyarázza” (Kocsány, 2002: 59; Tátrai, 2006: 161)

(1c) A „nominális predikáció” (főnév, a főnévi csoport) meghatározó jellemzője tehát, hogy „egy régiót jelöl egy tartományban” (Langacker, 1987: 198; Tolcsvai Nagy, 2001: 97)

Az (1a–c) példákból látható, hogy mind az idéző rész, mind az idézet eltérő mértékben válhat nyelvileg kidolgozottá.<sup>3</sup> Az (1a) példában mind a két rész nyelvileg is explicitté válik. Ehhez képest az (1b)-ben az idéző rész egy hivatkozásra csökken. A hivatkozásban szereplő összetevőket aktivizálva ugyanakkor a befogadó képessé válik megalkotni az idéző részt, illetve azt, hogy az idézőjel által közrefogott diskurzusrész az aktuális megnyilatkozótól eltérő személyhez köthető. Ezzel kapcsolatban már itt lehet arra is reflektálni, hogy az idézőjel önmagában is képes a perspektivizációt jelölni. Az (1c) azt szemlélteti, hogy nem csupán az idéző rész, hanem az idézetként funkcionáló szövegrész is eltérő fokon jelenhet meg. Az aktuális megnyilatkozó az eredeti diskurzust tehát „felhasználhatja” arra, hogy annak csak azon összetevőjét, részletét jelenítse meg, amely a saját diskurzusának jelentésképzéséhez relevánsan hozzájárul (l. bővebben Csontos, 2023: 49–51).

Az idézés megalkotása során – mint az az (1a–c) példákból is látható – az idéző az idézésre szánt és a saját diskurzusával, valamint a befogadóval diszkurzív

<sup>2</sup> A továbbiakban minden így jelölt forrásmegjelölés a *Magyar Nemzeti Szövegtár 2.* (v2.0.5.) (<http://clara.nytud.hu/MNSZ2-dev>) elektronikus korpuszából származik.

<sup>3</sup> Ez indokolja egyébiránt azt, hogy a tanulmányban az *idéző rész* terminust alkalmazom, az idéző rész ugyanis nem minden esetben mondatként teszi elérhetővé az idézetet.

viszonyba kerülve folyamatos döntéseket hoz arról, hogy az eredeti diskurzus tartalma és elhangzásának körülményei közül mit, hogyan és milyen mértékben tesz explicitté, mennyire kívánja a saját, de ezzel együtt – a perspektivizációt megvalósítva – a beágyazott megnyilatkozó perspektíváját érvényesíteni, és ezt milyen útvonalon teszi elérhetővé. Az idéző adaptív tevékenysége ezért nem csupán az eredeti diskurzusnak az adott diskurzusba történő bevonására, hanem annak minőségére és módjára is kiterjed.

### 3. Az idéző ige

Az idéző részben megjelenítésre kerülő összetevők egyfelől az idézni kívánt diskurzussal tartanak fenn kapcsolatot, másfelől az idéző adaptív tevékenységének működésbe lépését reprezentálják:

(2a) A magyar miniszterelnök Berlinben azt mondta, hogy Magyarország gazdasága már most versenyképes az uniós tagállamok gazdaságával. (#160134907)

(2b) „Eddig ez a legkisebb tömegű csillag, amely körül bolygót találtunk” – hangsúlyozza Geoffrey Marcy csillagászprofesszor, aki az eddig talált tucatnyi Naprendszeren túli bolygórendszer legtöbbszörének a felfedezésében közreműködött. (#238669381)

A (2a–b) példából látható, hogy az idéző részben a verbális cselekvés megjelenítésében, abban, hogy egy másik beszélőhöz köthető megnyilatkozás idézése zajlik, központi szerepe van a beágyazott beszédaktust megvalósító nyelvi eszköznek. A (2a)-ban a *mondta*, a (2b)-ben a *hangsúlyozza* egyfelől explicitté teszi a beágyazott megnyilatkozás aktusát, másfelől – az inflexiós morféma által – a perspektivizáció tényét teszi explicitté. Eközben az eredeti diskurzus medialitását is megjelenítheti (*mond*), de emellett az idézőnek az eredeti beszédcselekvéshez történő szubjektív viszonyulását, attitűdjét is reprezentálhatja (*hangsúlyoz*).

A MONDÁS-t megjelenítő idéző igék azonos jelentés-összetevője a 'mondás aktusa'. A *mond* a MONDÁS eseménysémáját átfogóan jeleníti meg. Ez az ige a MONDÁS folyamatának időszerkezetét úgy jeleníti meg, mint közepesen hosszú idejű (tartós), folyamatos (megszakíthatatlan), közepes intenzitású, sematikusan kezdő- és végpont nélküli. Az eseményszerkezete pedig úgy jellemezhető, mint saját akarattól és energiaforrásból, neutrális (közömbös) hangsebességgel és hangmagassággal végrehajtott hangzó beszéd, illetve – írott nyelvi tevékenységre vonatkoztatva – metaforikusan ekként végrehajtott közlés. A *mond* esetében tehát a pillanatnyi állapotok sorozata ugyanazzal a minőséggel jellemezhető. Egy kommunikatív eseményt így addig lehet *mond*-dal leképezni, amíg a kommunikációt jellemző egyenletesség fennáll. Az idéző igék szemantikai kategorizációjához ezért a *mond* válhat kiindulóponttá. Az idéző igék a MONDÁS

megvalósításának szempontjából a *mond*-hoz és egymáshoz való viszonyukban kevésbé neutrálisnak, illetve specifikusabbnak, valamint erősen specifikusnak tekinthetők. Ezek alapján az állapítható meg, hogy az idéző igék a MONDÁS tekintetében hálózatot alkotva sugarasan rendeződnek el (vö. Tolcsvai Nagy, 2017b: 290), amelynek a középpontját a neutrális *mond*, az attól távol levőket pedig az erősen specifikus igék adják. E térbeli elrendeződésben bizonyos igék a neutrális *mond*-hoz állnak közelebb, míg bizonyos igék a *mond*-tól távolabb, az erősen specifikus igék felé közelítenek. A különböző szemantikai változatok az igék alszerkezeteinek különbségéből erednek. Ezen alszerkezetek a MONDÁS tartományából az időszerkezetet, az eseményszerkezetét, vagy mindkettőt módosítják (l. bővebben Csontos, 2023: 90–95). A kutatáshoz felhasznált hét ige kiválasztása az alapján történt, hogy az igék a MONDÁS jelentés-összetevőit miként dolgozzák ki, a neutrális *mond* mellett megjelenítsék a kevésbé neutrális, a specifikusabb és az erősen specifikus elrendeződést. Az *ír* és az *idéz* a MONDÁS-t – a *mond*-hoz hasonlóan – átfogóan jelenítik meg, de az *ír* a *mond*-hoz képest a medialitást, az *idéz* az idézés tevékenységét állítja előtérbe. Ezek az igék tehát a MONDÁS kidolgozásának szempontjából kevésbé neutrálisnak tekinthetők. A *hangsúlyoz* és az *említ* a MONDÁS jelentés-összetevői közül vagy az idő-, vagy az eseményszerkezetet módosítják: az *említ* az időszerkezetet specifikálja, a *hangsúlyoz* pedig az eseményszerkezetet. Ezek az igék a *mond*-hoz képest specifikusabbnak tekinthetők. A *bizonygat* és a *firtat* a MONDÁS esemény- és időszerkezetét is módosítják. Ezáltal e két ige a mondás konstruálását tekintve erősen specifikus igéknek tekinthetők.

A MONDÁS konstruálása szempontjából a neutrálisnak tekinthető *mond* mellett megjelenő specifikusabb és specifikus igékkel egyrészt az eredeti megnyilatkozás kontextuális körülménye adhatók vissza, másrészt ezen igék alkalmazása az idéző adaptív tevékenység eredményeként is felfogható. Ezen, jelentésüket tekintve eltérő specifikussággal jellemezhető igék a MONDÁS tartományából kidolgozott jelentés-összetevővel a befogadó figyelmét a megnyilatkozás más-más összetevőjére irányíthatják anélkül, hogy arra történne reflektálás, hogy ez valóban egybeesik-e az eredeti diskurzus közlésének aktusával, vagy ez az idéző megértő és értelmező folyamatának az eredménye (l. Csontos, 2023: 90–107).

Az idéző tevékenység ugyanakkor nem csupán arra terjedhet ki, hogy egy másik személyhez köthető diskurzus beszédaktusát milyen szemantikai összetevő előtérbe helyezésével reprezentálja, hanem arra is, hogy az idézés konstruálás során jelen (*praesens historicum*) (2b) vagy múlt idejű (2a) jelenetként jeleníti-e meg. Az idéző az alapvetően múltbeli eseményt éppen zajló jelenetként is hozzáférhetővé teheti az idézés során, mint az a (2b)-ben látható. A deiktikus időjelölés az idézőnek az idézethez fűződő viszonyát és az idézetnek az aktuális diskurzusba történő beágyazódásának mértékét is megjeleníti. Az idéző a jelen idő, azaz a *praesens historicum* alkalmazásával az idézet által reprezentált jelentéshez való 'közelséget', pontosabban a 'konstruáló közelséget' képes

kifejezni, ezzel együtt az idézet dominánsabban ágyazódik az aktuális diskurzusba. A jelen idő egyúttal az idéző szemtanúságát emeli ki. A múlt idejű igealak alkalmazásával – mint az például a (2a)-ban látható – az aktuális diskurzustól való ’távolság’ reprezentálódik, amelynek következményeként a beágyazódás mértékének alacsonyabb fokáról lehet beszélni.<sup>4</sup>

#### 4. Anyag és módszer

A kutatáshoz hét igével konstruált – az újrakonstruálás teoretikus kiindulópontját alapul véve – idézéseket vizsgáltam. A hét ige a következő volt: *mond, ír, idéz,*<sup>5</sup> *említ, hangsúlyoz, firtat, bizonygat.* A hét igenek Sg. 3. jelen és múlt idejű, határozatlan és határozott ragozású alakjait vizsgáltam az MNSZ2 250-250 példányból álló, műfajilag vegyes véletlen listája alapján.<sup>6</sup>

Az adatokat manuális úton elemeztem. A manuális elemzés több körben zajlott. Először a nyelvi mintában azt vizsgáltam, hogy a találatok újrakonstruálást valósítanak-e meg, kizárva azokat a találatokat, amelyek nem ebbe a kategóriába sorolhatók. Kizártam továbbá az igekötős igéket, mert ezek módosíthatják az igék jelentését (például *felír, aláír, lemond* stb.), a tagadással együtt járó, illetve a hipotézist reprezentáló szerkezeteket, mivel ezek sem valósítják meg a mondas újrakonstruálását, valamint a duplikátumokat is eltávolítottam. Ezek után a véletlen listákat az MNSZ2-vel bővítettem, hogy mindegyik igealakra nézve megkapjam a 250 adatból álló, az újrakonstruálást megvalósító találatot.<sup>7</sup> Azért, hogy az idézés konstruálása során azt is vizsgálni tudjam, hogy az igékkel alkotott idézések az MNSZ2 alkorpuszaira jellemzővé válnak-e, a listákat két megjelenítési módba mentettem le (*szó sorszámá*-val, amivel a találatra lehet hivatkozni, illetve *doc.style*-lel, ami az alkorpuszt jeleníti meg). Az egyes igealakok találati listájának a két megjelenítési módját egy közös táblázatban egységesítettem. Így a találatok sorszáma mellett láthatóvá vált, hogy a példák mely alkorpuszban jelennek meg.

<sup>4</sup> A történetiségben ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az aktuális megnyilatkozó elbeszélő múltat alkalmazva teszi elérhetővé az idézetet. Ez a múlt idő (elbeszélő igealak) az elbeszélés fő eseményeinek kifejezésére (is) szolgált. Az „elbeszélte esemény múltbeli, a beszélő nézőpontja az esemény elbeszélésében mégis belülről érvényesül, a meghatározó a megismerő közvetlensége, vagyis a konstruáló közelsége, a közvetlen tapasztalása a szemtanúság vagy az átélés megléte, mintha a beszélő közvetlenül tapasztalna a felidézett eseményt, annak idejét” (Tolcsvai Nagy, 2017a: 17–18, vö. még Sárosi, 2003: 152–154, 362–364; Mohay, 2015: 121–128; Németh, 2001: 131–138; Tolcsvai Nagy, 2021: 432–447).

<sup>5</sup> Ezek közül az igék közül az *idéz* sajátos szerepet tölt be. Ezzel az igével alkotott idézésekben ugyanis több esetben azzal is számolni kell, hogy nem két, hanem három egymásba ágyazódó diskurzív szint különíthető el, három megnyilatkozóval (az aktuális beszélő és két beágyazott beszélő: az idézett és az idéző beszélő), szemben a többi igével, ahol két megnyilatkozó (az aktuális beszélő és a beágyazott megnyilatkozó) szerepét lehet felvenni. Például: „*Ami minket érdekel, az az, hogy milyen sokáig marad Musarraft tábornok az ország élén. Ennek az időszaknak a lehető legrövidebbnek kell lennie*” – idézte a brit hírügynökség az egyik legnagyobb segélyszervezet vezető tisztségviselőjét. (#144696089)

<sup>6</sup> Lekérdezés dátuma: 2022. január 20.

<sup>7</sup> Ezúton köszönöm Sass Bálint segítségét a véletlen listák szakszerű bővítésével kapcsolatban.

Az ekképp kialakított nyelvi mintát a második körben szintén manuális úton elemeztem. A korpuszvezérelt vizsgálat miatt előzetes annotálási szempontjaim nem voltak, az idéző konstrukciók jellemzőit rögzítettem. Majd az ezen jellemzők alapján kirajzolódó mintázat összetevőit a harmadik körben már annotálási szempontokként vettem fel, és a nyelvi mintát ezek alapján vizsgáltam. E szempontok a következők voltak: (a) az idézések melyik alkorpuszra válnak jellemzővé, (b) az idézés konstruálása, ezen belül (i) az idéző rész és az idézet külön jelenetben válik-e kidolgozottá, (ii) az idézésben működő referenciális központ vizsgálata. A nyelvi minta elemzéséhez kvantitatív módszert alkalmaztam. E kvantitatív elemzések szolgálták alapul a vizsgálat eredményeinek ismertetéséhez.

## 5. Eredmények

### 5.1. Idézés az MNSZ2 alkorpuszaiban

Az első vizsgálat arra irányult, hogy a kiválasztott igékkel alkotott idézések hogyan oszlanak meg az MNSZ2 különböző alkorpuszaiban. Ennek az összesítését mutatja az 1. táblázat.

1. táblázat. Az igékkel alkotott idézések eloszlása az MNSZ2 alkorpuszaiban (%)

	beszélt	hivatalos	sajtó	személyes- fórum	személyes- közösségi	szépirodalmi	tudományos
<i>mond</i>	11,97	2,92	<b>54,09</b>	1,90	13,56	14,39	1,17
<i>ír</i>	4,10	1,68	<b>47,88</b>	2,68	19,28	10,29	14,09
<i>idéz</i>	3,76	5,52	<b>66,70</b>	1,27	12,47	6,09	4,19
<i>hangsúlyoz</i>	9,82	1,52	<b>74,88</b>	0,45	11,46	0,59	1,28
<i>említ</i>	15,15	18,36	<b>43,39</b>	2,11	8,28	3,68	9,03
<i>firtat</i>	5,74	3,06	<b>53,86</b>	3,22	13,76	19,11	1,25
<i>bizonygat</i>	2,41	1,50	32,95	4,14	17,03	<b>36,90</b>	5,07

Az 1. táblázatból látható, hogy a hét eltérő szemantikájú ige részvételével alkotott idézések elsősorban a sajtó alkorpuszát jellemzik. Az igék közül kiemelkedik a *hangsúlyoz*, az ezzel alkotott idézések jellemzik leginkább a sajtó alkorpuszát. A hét ige közül kivételnek tekinthető a *bizonygat*: a vele alkotott idézések a szépirodalom alkorpuszát jellemzik nagyobb arányban. Az 1. táblázat eredményeit tekintve az is szembeűnő, hogy a tudományos alkorpuszban a többi alkorpuszhoz képest jellemzően kevesebb idézés található<sup>8</sup>.

<sup>8</sup> Ennek oka az, hogy ebben a szövegtípusban a perspektivizáció implicit(ebb) módon valósul meg, elsősorban tehát nem igével konstruált idézéseket alkalmaz (ennek bővebb kifejtését l. Csontos, 2023: 127–148).

## 5.2. Az idéző konstrukciók kategóriái a kifejtettség alapján

A nyelvi minta alapján megfigyelhető, hogy egy újrakonstruált megnyilatkozás hozzáférhetővé tétele két módon válhat kidolgozottá.

(3a) „Úgy vélem, áthidalhatóak a nézetkülönbségek a két párt között, és olyan megegyezésre juthatunk, amellyel sikereket érhetünk el az államadósság és a deficit terén úgy, hogy közben nem sérül a gazdaság.” – mondta az elnök.  
(#862982934)

(3b) Idősebb Plinius „medocus non parvaeauctoritatis”-ként említette.  
(#771652362)

(3c) Példaként említette a bírói kar és az Alkotmánybíróság átalakítását.  
(#888700567)

A (3a–c) példákából látható, hogy az idézések a kidolgozottságuk alapján két kategóriába sorolhatók: a (3a) összetett, a (3b–c) elemi jelenetben valósítja meg az idézést. Az összetett jelenetben való konstruáláskor arról van szó, hogy az idézet elérését és egyben annak kontextualizációját is elvégző idéző rész, illetve az idézet is külön jelenetben válik kidolgozottá. Az elemi jelenetben viszont az idézet nem külön, hanem egy elemi jelenet részeként jelenik meg. E konstrukció alapvetően az aktuális megnyilatkozó perspektívájának nagyobb fokú érvényesülését mutatja. Ez viszont nem jelenti azt, hogy nem egy megnyilatkozás idézéseként történő hozzáférhetővé tétele zajlana, mivel ezekben az esetekben is a perspektivizáció tényét a nem jelen idejű és nem egyes szám első személyben alkalmazott, ún. *világot létrehozó predikátum (word-creating predicates)* (Sanders–Spooren, 1997: 81; Németh T., 2013: 117), a perspektiváló igealak minden esetben megjeleníti. Az igealak ekképp egy az aktuális beszélőtől eltérő perspektívát hoz működésbe, ezzel együtt azt jeleníti meg, hogy az elemi jelenet egy másik beszélőhöz köthető megnyilatkozás újrakonstruálását végzi el. Ezekben az esetekben a beágyazódó diskurzus hozzáférhetővé tételének újrakonstruálási folyamatában az aktuális megnyilatkozó perspektívájának dominánsabb érvényesülése miatt az idézést megjelenítő konstrukció módosul: az idézet nem külön eseményként jelenik meg. Ezekre az esetekre ugyanakkor az is jellemzővé válhat, hogy a perspektivizáció tényét az igealak mellett más nyelvi eszköz is – a (3b)-ben például az idézőjel – felismerhetővé teheti.

A hét igével alkotott idézések a kidolgozottság alapján az alábbi százalékos arányt mutatják fel a nyelvi mintában:



2. táblázat. Az idéző konstrukciók eloszlása kidolgozottság alapján (%)

	összetett jelenet	elemi jelenet
<i>mond</i>	56,03	43,97
<i>ír</i>	96,01	3,99
<i>idéz</i>	80,56	19,44
<i>hangsúlyoz</i>	64,90	35,10
<i>említ</i>	43,02	56,98
<i>firtat</i>	66,46	33,54
<i>bizonygat</i>	88,89	11,11

A 2. táblázat azt mutatja, hogy az igékkel alkotott idézések összetett jelenetben vagy elemi jelenetben kerülnek-e megalkotásra. E szempont alapján az igék közt különbségek mutathatók ki. Amíg a *mond* közel hasonló arányú szerkezeti megoldásokat alkalmaz (összetett jelenet: 56,03%, elemi jelenet: 43,97%), addig az *ír*, *idéz*, *bizonygat* esetében az idéző rész és az idézet inkább külön jelenetként valósul meg. Az *ír* esetében összetett jelenetként való konstruálás az esetek 96,01%-ában, míg elemiben csupán 3,99%-ban figyelhető meg. Az *idéz*-nél ez a százalékarány 80,56%–19,44%, a *bizonygat*-nál pedig 88,89%-ban összetett eseményként jelenik meg az idézés, míg 11,11%-ban elemi eseményként. A többi igénél e két konstrukció közötti százalékarány az előbbiektől kisebb eloszlást mutat. A *firtat*-nál ez 66,46%–33,54%, akárcsak a *hangsúlyoz*-nál (64,9%–35,1%). E vizsgálati szempont alapján az igék közül kiemelkedik az *említ*, ennél az igénél ugyanis a fenti arányszámok megfordulnak: összetett jelenetben megvalósuló idézések 43,02%-ban, míg elemiben 56,98%-ban jellemezték a nyelvi mintát. Ez az eredmény az ige szemantikájával magyarázható. Az *említ* ugyanis azt a jelentést képes megjeleníteni, hogy az idézni kívánt diskurzus vagy annak bizonyos összetevője az aktuális szövegben nem olyan releváns. Ez alapján felvethető, hogy ezt az igét az aktuális megnyilatkozó motiváltan alkalmazza azokban az esetekben, amikor ugyan idézni kíván egy megnyilatkozást, de annak összetevőit nem kívánja a figyelem előterébe állítani. Ebből következik az, hogy a saját perspektíváját dominánsabban érvényre juttató idéző szerkezetet alkalmaz az idézet megjelenítésére. Például:

(4a) Az európai adatvédelmi biztos az adatvédelem fontos elemeként említi az adatok bizalmas és biztonságos kezelését, valamint az azokhoz való hozzáférés és későbbi felhasználásuk korlátozását. (#339868397)

(4b) Hatvani előképként az Evil Dead 2-t és a Labirintus-t említi, és azt mondja, nem akarja sem a Fűrész-jellegű, túlságosan durva horrorfilmeket, sem pedig a mai, butuska komédiákat követni, hanem olyan filmet szeretne készíteni, amely „erős forgatókönyvre épül, szórakoztató, és egy magyar vagy egy amerikai család ugyanúgy megéri” (#579595885)

A (4a)-ban az idéző az idézni kívánt diskurzus összegzését adja, annak az aktuális szöveg szempontjából relevánssá váló összetevőjére koncentrálva. A (4b)-ben az is megfigyelhető, hogy a beágyazni kívánt megnyilatkozás részei eltérő módon ágyazódhatnak a szövegbe. Míg az idéző az egyik összetevő hozzáférhetővé tételét az *említ* igével megalkotott elemi jelenetként, addig a másik összetevőt a *mond* igével és összetett jelenetként konstruálja meg, amelyben ráadásul az eredeti diskurzusból szó szerint is idéz. Ezen – egyébiránt a nyelvi mintát jellemző – konstruálási lehetőség felvetheti azt az értelmezési lehetőséget, hogy ezekben az esetekben az idéző adaptív tevékenysége lép előtérbe: az idézni kívánt diskurzusnak az adott szöveg szempontjából releváns összetevőit nagyobb kifejtettségi móddal jellemezhető összetett jelentésszerkezetként, míg a kevésbé releváns összetevőket elemi jelenetként és az *említ* ige felhasználásával jeleníti meg.

### 5.3. Idéző konstrukciók a referenciális központ működése alapján

Az igékkel alkotott idézések elemzésének következő lépéseként az idéző konstrukciók kidolgozása alapján felvehető összetett és elemi jelenetekben érvényesülő referenciális központot vizsgáltam.

A referenciális központ azt a tájékozódási kiindulópontot jelöli, amelyből a megnyilatkozás személyközi/szociokulturális szituáltsága,<sup>9</sup> valamint tér- és időviszonyai reprezentálódnak. A referenciális központot alapesetben a megnyilatkozó személye, illetve térbeli és időbeli elhelyezkedése jelöli ki. De a megnyilatkozónak arra is lehetősége van, hogy ezt a tájékozódási pontot áthelyezze egy másik megnyilatkozóra (vö. Sanders–Spooren, 1997: 85–89). Idézés során az idéző a referenciális központ átadásával annak mértékében élhet, hogy az idézés során mennyire kívánja az eredeti diskurzus önállóságát megőrizni, mennyire kívánja a befogadót az eredeti diskurzusba visszavezetni. Az idézést tekintve az vált meghatározóvá, hogy az aktuális megnyilatkozó milyen mértékben enged teret a saját referenciális központjának az érvényesítésére: a teljes idézés a saját referenciális központjából kerül megalkotásra, vagy az idézett részben a beágyazott megnyilatkozó referenciális központjának – teljesen vagy részben – teret ad. Röviden szólva, itt annak a kérdése vált meghatározóvá, hogy kinek a referenciális központjából kerül megalkotásra az idézet.

A nyelvi minta elemzése után az idézéseket jellemző referenciális központ működését az alábbi példasorral kívánom szemléltetni, előre bocsátva azt is, hogy a referenciális központ működése alapján felvehető idéző konstrukciók nem alkotnak homogén kategóriát: a perspektivizáció jelöltségének mértéke alapján a példányok skaláris mintázatot mutatnak fel.

<sup>9</sup> A referenciális központ Sanders és Spooren általi leírásának a személyjelölés kérdését érdemes szélesebb kontextusban vizsgálni, hiszen ahhoz nem csupán a résztvevői szerepek tartozhatnak, hanem a szociokulturális viszonyok színrevitele is: például *azt is mondta a doki, hogy megnézik, hogy a méhemmel minden rendben van-e* (#123017736), ahol a *doki* alkalmazása az aktuális beszélőnek a múltbeli énje és beszédpartnere közötti szociokulturális viszonyt is érvényre juttatja (l. Tátrai, 2022: 51).

(5a) „Eddig ez a legkisebb tömegű csillag, amely körül bolygót találtunk” – hangsúlyozza Geoffrey Marcy csillagászprofesszor, aki az eddig talált tucatnyi Naprendszeren túli, bolygórendszer legtöbbjének a felfedezésében közreműködött. (#238669381)

(5b) George Mitchell, Barack Obama amerikai elnök közel-keleti különmegbízottja mondta valamikor a kilencvenes évek második felében, hogy „befejezhetetlen konfliktus pedig nincs”. (#513038033)

(5c) Azt mondta, a cigányok nem zavarták a demonstrációt, a házuk udvarán üldögélőkre mégis „kőzárpor zúdult”. (#486784988)

(5d) A professzor azt is hangsúlyozta, hogy a beteg a szlovák egészségügy lehetőségeihez képest mindent megkapott. (#166754392)

(5e) Borges „megfoghatatlan hasonlatokat” említ. (#24315387)

(5f) A püspök a nemcsak területileg, hanem lelkileg, anyanyelvileg, illetve kulturálisan szétszakadozott magyarság integrációjának fontosságát hangsúlyozta. (#179931163)

(5g) Belák Endre hazafias beszédet mondott. (#41455684)

### 5.3.1. Összetett jelenetben megvalósuló idéző konstrukciók

Az (5a) példában az idézet teljes terjedelmében a beágyazott megnyilatkozó referenciális központja érvényesül **egyenes idézést** eredményezve. Az (5a) példában az idéző a saját tájékozódási központját az idézőjellel is jelölt idézet teljes terjedelmében a beágyazott diskurzus megnyilatkozójára helyezi át: az ő referenciális központjából kerül megalkotásra az idézet szociokulturális szituáltsága, továbbá a tér- és időviszonyai, így például az ő referenciális központjából értelmezhető az idézetet uraló 'mi', valamint a jelen idő.

Az elemzés szempontjából az (5d)-t érdemes előre venni, hiszen ebben az esetben épp a fentebb, az egyenes idézés esetében leírtak ellentétje látható: az idézés teljes terjedelmében az aktuális megnyilatkozó referenciális központja érvényesül, az ő referenciális kiindulópontjából értelmezhetők az aktuális diskurzusba bevont megnyilatkozás személy-, idő- és térjelölései, **függő idézést** eredményezve. Ekképp az (5d)-ben az idézetben megjelenő *gyötörte* nem a beágyazott, hanem az aktuális megnyilatkozó referenciális központjából értelmezhető. Az aktuális megnyilatkozóknak a teljes idézésre kiterjedő aktivitása – amit az is mutat, hogy az egész idézés az ő referenciális központjából kerül megalkotásra – abban is megmutatkozik, hogy az idézni kívánt diskurzusnak csak a pozicionális összegzése valósul meg.

Az összetett jelenetben konstruált függő idézésben az idéző jelenet és az idézet nyelvileg explicitté válik. Ebben az idézésben explicitté váló szintaktikai viszony miatt az idéző jelenet főmondatként, az idézet mellékmondatként értelmezhető. A kettejük szintaktikai viszonyát a *hogy* kötőszó teheti explicitté. Ez a függő idézési mód kialakulásával hozható összefüggésbe: két önálló mondat került egymással szoros grammatikai viszonyba úgy, hogy a mondatot tartalmazó mondatnak

alárendelődött az azt tartalmilag kifejtő másik mondat, például *Látja/Mondja. Hogy esik* ('hogyan esik'). → *Látja/Mondja, hogy esik*. A kettejük grammatikai függését a *hogy* (vagy a magyar nyelv alakulástörténetében a 'hogy' jelentésben alkalmazott *mert*) kötőszó reprezentálhatja (l. Haader, 1995: 506–666, 2003: 500–551). A főmondatban az utalószó semlegesén dolgozhatja ki a MONDÁS-t megvalósító alaptagnak egy fogalmi alszerkezetét – az (5d)-ben például az *azt* –, arra „*utalva*”<sup>10</sup>, hogy az alszerkezetet a mellékmondat fejt ki.

A két idézési mód között jönnek létre azok az esetek, amikor az idézetben az aktuális és a beágyazott megnyilatkozó referenciális központjának szabad mozgása figyelhető meg **szabad függő idézést** eredményezve (l. 5b–c). Az (5c) idézetében *a cigányok nem zavarták a demonstrációt, a házuk udvarán üldögélőkre* az aktuális megnyilatkozó referenciális központját érvényesíti, míg az idézőjellel jelölt rész („*kőzapor zúdult*”) a beágyazott megnyilatkozó szavait adja vissza, annak referenciális központját működésbe hozva. Az (5b) – az idézetben érvényre jutó referenciális központ működése miatt – szintén szabad függő idézésként értelmezhető. Ilyen esetekben – amelyeket a szakirodalom *kapcsolt egyenes idézésként* is említ (Haader, 1995: 506–666, 2003: 500–551; Dömötör, 2002: 56) – ugyanis az idézetet a *hogy* kötőszó vezeti be, amely az idéző és az idézett rész között lévő, a függő idézésre jellemzővé váló szintaktikai, tehát szorosabb viszonyra utal, de maga az idézet a referenciális központ teljes áthelyezésével, azaz az egyenes idézésre jellemzően folytatódik. Ezen idézéseket a referenciális központ működése alapján nem indokolt élesen elválasztani az (5c)-vel szemléltetett esettől, hiszen e konstruálási módban is a referenciális szabad mozgása figyelhető meg.

### 5.3.2. Elemi jelenetben megvalósuló idéző konstrukciók

Az elemi jelenet során – mint arról már fentebb szó volt – a perspektivizáció ténye, tehát az, hogy az elemi jelenet egy része egy másik megnyilatkozó szavait adja vissza, a perspektivizációt megjelenítő igealakon kívül más eszközzel is felismerhetővé válhat. Az (5e)-ben például látható, hogy az írott nyelvi diskurzusokban az elemi jelenetben az idézőjel alkalmazása azt teszi explicitté, hogy a mondat egy része vagy részei nem az aktuális, hanem az idézett megnyilatkozó szavait jelenítik meg, az ő referenciális központjából értelmezhetők. Az idézéseket jellemző referenciális központ működését alapul véve ezek és az ezekhez példákhoz hasonló esetek **szabad függő idézési módként** értelmezhetők. Itt ugyanis arról van szó, hogy az aktuális megnyilatkozó perspektívája olyan fokon érvényesül, hogy az idézett megnyilatkozás nem önálló jelenetben kerül megalkotásra, hanem annak értelmezett, az aktuális diskurzushoz igazított összegzése valósul meg elemi jelenetben. De az, hogy az elemi jelenet egy része egy másik megnyilatkozóhoz tartozik, a perspektivizációt elvégző

<sup>10</sup> Az „*utalva*” idézőjelbe vételét az indokolja, hogy az utalószó e szerep mellett a 'rámutatás'-t is elvégezheti. Vö. Csontos, 2023: 113–126.

igealak mellett – az írott nyelvi diskurzusokban – írásképi megoldással felismerhetővé válik. Ebben az esetben az mondható el, hogy az idézet nem oldódik fel az elemi jelenetben, nem képezi annak inherens részét.

Az (5f–g) példákban és az azokhoz hasonló, elemi jelenetként megalkotott esetekben ugyanakkor írásjel már nem teszi felismerhetővé a perspektivizáció tényét (vö. 2.). Az ilyen szerkesztettségi módokban a perspektivizációt a beszédselekvést is megvalósító igealak hozza működésbe. A konstrukcióban a beágyazódó megnyilatkozás bővítményi szerepbe való kerülését az aktuális megnyilatkozó perspektívájának az eddigieknél dominánsabb működésbe lépése okozza, amelynek célja, hogy a konstruálás során az eredeti diskurzusnak vagy annak egy részletének propozicionális összegzését vagy csupán összegzését, azaz elbeszélését/elmondását adja vissza a saját referenciális központjának fokozott érvényesítésével. Ebből a szempontból ezek az esetek **függő idézés**ként értelmezhetők. Összevetve az (5g) példát a szintén a függő idézést megvalósító (5d) példával az mondható el, hogy az (5g)-ben az idézet azért kerül külön tagmondati kifejtés helyett bővítményi szerepbe, mert az aktuális megnyilatkozó a saját perspektíváját fokozottabban érvényesíti akkor, amikor az eredeti diskurzus (propozicionális) összegzését végzi el.

Az (5f–g) példával kapcsolatban az is felvethető, hogy ezek a **narratív idézés** lehetőségét<sup>11</sup> valósítják meg. Ezen értelmezési lehetőséggel kapcsolatban – akárcsak a kapcsolt egyenes idézés esetében – az válik fő kérdéssé, hogy ezeket az eseteket kell-e, illetve érdemes-e külön kategóriaként értelmezni, vagy – elismerve, hogy jelen konstrukció azon konstruálási lehetőség eredményének tekinthető, amelynek során az aktuális megnyilatkozó saját perspektíváját olyannyira kívánja érvényesíteni, hogy a megidézni kívánt diskurzus összegzését jeleníti meg – a függő idézési módba sorolhatók. Jelen tanulmányban amellet érvelek, hogy ez a konstrukció az idézés funkcionális értelmezése, illetve a referenciális központ működése alapján függő idézést valósít meg. De a nyelvi minta elemzésének bemutatásakor (5.4.) ezen esetekre a narratív idézés terminust is alkalmazni fogom.

Az (5f–g) példákat összevetve az is látható, hogy ez az idézés sem alkot homogén kategóriát. Az (5f)-ben az eredeti diskurzusnak az elemi jelenet részeként megjelenő összetevői kifejtettebben jelennek meg, mint az (5g) példában. Az aktuális megnyilatkozó perspektívája fokozottabban lép működésbe az (5g)-ben, ahol az, hogy egy megnyilatkozás idézése zajlik, csupán a *beszédet mondott*-ra korlátozódik. E szerkesztettségi módokkal kapcsolatban az mondható el, hogy itt a perspektivizáció tényét csupán a perspektiváló igealak (vö. 5.2.) jeleníti meg, az eredeti diskurzus összegző megjelenítése az aktuális megnyilatkozó perspektívájából valósul meg, az idézett diskurzus erősen objektív megjelenítését eredményezve. A kognitív kategorizáció elvét működtetve (l.

<sup>11</sup> A magyar szakirodalomban mindeztáig nem jelent meg ez az idézési lehetőség. Az idéző konstrukció lehetőségére l. Genette, 1972: 190–191; vö. még Short, 1994: 183–190; Garric–Callas, 2007: 148–149.

Tolcsvai Nagy, 2017b: 216–223; Csontos, 2023: 23–32) felvethető, hogy az (5g)-hez hasonló esetek az aktuális megnyilatkozó perspektívájának domináns érvényesítése és érvényesülése miatt az idézés periférikus eseteit valósítják meg. Ezen esetek tehát az újrakonstruált diskurzus objektivizált(abb) színrevitele miatt finom átmenetet képeznek az idézés és azon nyelvi lehetőségek között, amelyek egy diskurzust nem idéznek, csupán az intertextualitás lehetőségét működésbe hozva megidéznek, felidéznek, illetve hivatkoznak rá (vö. Csontos, 2023: 127–146).

#### 5.4. Idéző konstrukciók a nyelvi mintában

A kifejtettség (l. 5.2.) és a referenciális központ működésének (l. 5.3.) együttes érvényesülésével és érvényesítésével megállapítható idéző konstrukciók a nyelvi mintában az alábbi százalékos arányban jelentek meg:

3. táblázat. Idéző igék és idéző konstrukciók (%)

	összetett jelenet				elemi jelenet	
	egyenes idézés	szabad függő idézés	függő idézés	kérdéses esetek <sup>12</sup>	szabad függő idézés	függő idézés / narratív idézés
<i>mond</i>	<b>41,08</b>	1,62	11,71	1,62	4,33	39,64
<i>ír</i>	<b>53,33</b>	12,02	30,66	0,00	1,33	2,66
<i>idéz</i>	<b>69,03</b>	2,03	8,48	1,02	0,00	19,44
<i>hangsúlyoz</i>	15,53	3,62	<b>42,68</b>	3,07	1,58	33,52
<i>említ</i>	6,95	3,59	30,43	2,05	5,38	<b>51,60</b>
<i>firtat</i>	28,01	7,02	22,12	9,31	0,00	<b>33,54</b>
<i>bizonygat</i>	19,49	8,07	<b>56,32</b>	5,01	0,00	11,11

Az idéző konstrukciók szerinti vizsgálat során (l. 3. táblázat) az igék közül kiemelkedik az *idéz*, illetve az azzal alkotott idézések. Ebben az esetben ugyanis meghatározóvá válik, hogy az ezzel az igével konstruált idézések leginkább az egyenes idézést valósítják meg, 69,03%-ban. Ennek magyarázata, hogy ezen ige mellett megjelenik, hogy 'vki vmit szó szerint idéz'. Ennél az igenél tehát relevánssá válik, hogy a referenciális központ teljes áthelyeződését megvalósító nyelvi elem is kíséri az idéző igét, például: *A hírt először az amerikai US*

<sup>12</sup> A 3. táblázat „kérdéses” eseteivel kapcsolatban: a vizsgált mintában (is) megfigyelhető, hogy mikor a beágyazott megnyilatkozás egy E/3. dologról szól, egyértelműen nem lehet eldönteni, hogy az aktuális megnyilatkozó vagy az eredeti diskurzus referenciális központja érvényesül a beágyazott megnyilatkozásban. Például: *Hangsúlyozta: a kormánykabinet nem presztízs-, hanem városfejlesztési és gazdasági szempontokat mérlegelt a döntésnél* (#470464916); *Bajnai Gordon miniszterelnök hangsúlyozta: Magyarország sajátos felelősséget visel a Duna-stratégia kidolgozásáért* (#415865989). Ha ilyen esetekben a perspektivizációt külön írásjel (idézőjel) nem jelöli, illetve beágyazott diskurzust *hogy* kötőszó nem vezet be – ami a függő idézési módra utalna – bizonytalanná válik, hogy a beágyazott megnyilatkozás terjedelmében kinek a nézőpontja érvényesül. Ezen esetek kerültek a „kérdéses” kategóriába.

*Magazine közölte, amely szó szerint idézte Christinát: „Bár szakítottunk Jordannel, a fiunk Max iránti elkötelezettségünk erősebb mint valaha.” (#773828604).*

A többi igével kapcsolatban az figyelhető meg, hogy a neutrális(abb) igék (*mond, ír és idéz*) gyakrabban vesznek részt egyenes idézésben, mint a specifikus(abb) igék (*hangsúlyoz, említ, firtat, bizonygat*). Utóbbiak jelenléte elsősorban függő idézésben, illetve szabad függő idézésben a jelentősebb. Ebből következhet az, hogy ezen igékkal az idéző jellemzően akkor él, amikor az eredeti diskurzus visszaadása során a saját referenciális központját kívánja dominánsabban vagy dominánsan érvényre juttatni. Ennek következményének tekinthető az, hogy a MONDÁS-nak nem az átfogó leképezésére alkalmas, hanem annak egy összetevőjét kidolgozó, azt előtérbe állító igét alkalmaz, és ezzel együtt a saját referenciális központjának is nagyobb teret adó idéző konstrukcióval teszi hozzáférhetővé az idézetet.

Felvethető, hogy e konstruálási módok közötti választást a szövegtípus/műfaj határozza meg. Ezt az 1. táblázat adatai nem igazolják. Az 1. táblázatban ugyanis megfigyelhető, hogy mind a hét idéző igével alkotott idézések alapvetően a sajtó alkorpuszát jellemzik. Csupán két ige esetében – a *firtat* és a *bizonygat* igéknél – volt kimutatható, hogy az idéző konstrukció más alkorpuszra is jellemzővé válik. A nyelvi mintában a *firtat* egyenes idézései 97,07%-ban a szépirodalmi szövegeket jellemzik, emellett 1,03%-uk a beszélt nyelvi és 1,90%-uk a sajtó alkorpuszában jelent meg. Ennél az iginél ugyanakkor a függő idézés már csak 2,05%-ban jellemzi a szépirodalom alkorpuszát, szabad függőben pedig csak 1,56%-ban. A *bizonygat* esetében pedig az egyenes idézések minden esetben a szépirodalom alkorpuszából kerültek ki.

## 6. Konklúzió

A tanulmányban az igékkal konstruált idézéseket vizsgáltam hét, a mondás beszédcselekvésétől eltérő szemantikájú ige felhasználásával. A neutrális(abb) és specifikus(abb) igékkal alkotott idézések elemzése arra mutatott rá, hogy az idézés konstruálása során meghatározóvá válik, hogy az idéző a mondás beszédaktusát milyen szemantikájú igével adja vissza. Az idézés során az idéző igék alkalmazása az aktuális megnyilatkozó perspektívájának érvényesülését szemléltethetik. A vizsgálat alapján az mondható el, hogy szemantikailag minél inkább neutrális(abb) ige jeleníti meg a mondás beszédaktusát az idézés során, az idézet annál inkább az eredeti diskurzus referenciális központjának enged teret. Ha viszont az idézést specifikusabb vagy specifikus ige végzi el, akkor az jellemzően azzal jár együtt, hogy az eredeti diskurzus elérhetővé tétele idézetként az aktuális megnyilatkozó referenciális központjának dominánsabb érvényesülésével megy végbe (tehát függő, illetve narratív idézésként). Ez rámutathat arra, hogy az idéző igéket az aktuális megnyilatkozó aszerint is

alkalmazhatja, hogy milyen fokon kívánja az idézés során a saját perspektíváját érvényesíteni.

## Irodalom

- Bieber, D. (2010). Corpus-based and corpus-driven analysis of language variation and use. In Bernd, Heine et al. (eds), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* (159–192). Oxford: Oxford University Press.
- Brunner, A. & Steyer, K. (2009). A model for corpus-driven exploration and presentation of multi-word expressions. In Levická, J. & Garabík, R. (eds.), *NLP, Corpus Linguistics, Corpus Based Grammar Research* (54–64). Bratislava: Tribun.
- Csontos Nóra (2012). Az idézés kognitív szemantikai megközelítése. Az idéző rész szerepe és viszonya az idézettel. In Tolcsvai Nagy Gábor és Tátrai Szilárd (szerk.), *Konstrukció és jelentés. Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására* (195–210). Budapest: ELTE.
- Csontos Nóra (2016). Az idézés mint újrakonstruálás. Az idéző tevékenység az egyenes idézésben. *Jelentés és Nyelvhasználat*, 3, 1–19. doi: <https://doi.org/10.14232/jeny.2016.1.1>
- Csontos Nóra (2023). *Az idézés működése a magyar nyelvben*. Budapest: KRE – L’Harmattan.
- Dömötör Adrienne (2002). Tendenciák az idéző főmondat alakulásában a kései ómagyarban és a középmagyar kor elején. *Magyar Nyelv*, 98, 56–74.
- Garric, N. & Calas, F. (2007). *Introduction à la pragmatique*. Paris: Hachette Supérieur.
- Genette, G. (1972). *Figures III*. Paris: Seuil.
- Haader Lea (1995). Az alárendelő mondatok: Az alanyi, állítmányi, tárgyi és határozói mellékmondatok. In Benkő Loránd (főszerk.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/2* (506–666). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Haader Lea (2003). Az összetett mondat. Az alárendelő mondat. In Kiss Jenő és Pusztai Ferenc (szerk.), *Magyar nyelvtörténet* (500–551). Budapest: Osiris Kiadó.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. Volume I. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (1991). *Foundations of cognitive grammar. Volume II. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195331967.001.0001>
- Maingueneau, D. (1981). *Approche de l'énonciation en linguistique française*. Paris: Hachette.
- Mohay Zsuzsanna (2015). Boszorkányperek múlt időben. In Forgács Tamás et al. (szerk.), *A magyar nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII*. (121–128). Szeged: SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Németh Renáta (2001). Múlt idejű igerendszerünk a korai középmagyar korban. In Büky László és Forgács Tamás (szerk.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei II*. (131–138). Szeged: SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Németh T. Enikő (2013). Intenciók és nézőpontok a nyelvhasználatban. In Kugler Nóra et al. (szerk.), *A megismerés és az értelmezés konstrukciói. Tanulmányok Tolcsvai Nagy Gábor tiszteletére* (112–126). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Rosier, L. (1999). *Le discours rapporté. Histoire, théories, pratique*. Paris–Bruxelles: Duculot.
- Sanders, J. & Spooren, W. 1997. Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive linguistic point of view. In Liebert, W.-A. et al. (eds.), *Discourse and perspective in cognitive linguistics* (85–112). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Sárosi Zsófia (2003a). Az ősmagyar kor. Morfémátörténet. In Kiss Jenő és Pusztai Ferenc (szerk.), *Magyar nyelvtörténet* (129–172). Budapest: Osiris Kiadó.
- Sárosi Zsófia (2003b). Az ómagyar kor. Morfémátörténet. In Kiss Jenő és Pusztai Ferenc (szerk.), *Magyar nyelvtörténet* (352–371). Budapest: Osiris Kiadó.
- Short, M. (1994). Understanding texts: point of view. In Brown, G. et al. (eds.), *Language and understanding* (170–190). Oxford: Oxford University Press.
- Simon Gábor (2018). Az igei jelentés metaforizációjának mintázatai. *Jelentés és Nyelvhasználat*, 5, 1–36.



- Tátrai Szilárd (2022). A kontextualizáció műveletei. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *A szövegértés kérdései* (43–76). Budapest: Gondolat Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2010). *Kognitív szemantika*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2017a). A múltak átalakulása. Jelentéstani és narratív lehorgonyzó módosulások a magyar múlt időkben a 18. század után. *Magyar Nyelv*, 113, 10–26. doi: <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2017.1.10>
- Tolcsvai Nagy Gábor (2017b). Jelentéstan. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *Nyelvtan* (207–466). Budapest: Osiris Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2021). *Mondá – mondta*. A folyamatos és az egyszerű múlt idő konstruálási mintázatai 19. századi naplókban. *Magyar Nyelvőr*, 145, 432–447.

## **Források**

- MNSZ2 = *Magyar Nemzeti Szövegtár 2.* (v2.0.5.) <http://clara.nytud.hu/MNSZ2-dev>
- Tátrai Szilárd (2006). A narratív diskurzusokról – pragmatikai nézőpontból. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.), *Szöveg és típus. Szövegtípológiai tanulmányok* (157–172). Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2001). *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.